Як Катруся приходила до пам'яті, то мама сідала коло неї і жалібно говорила:

— Катрусе, доки ти, небого, меш слабувати? Гроші минулиси, других заробити не заробиш, хоть би-с і підвеласи. А я повідносювала гроші по ворожках. Та й з того нема ніякої користі. Правда, ворожка угадала за все, як дома дієси, яка тобі біль, але корінє нічо не помагає. Відай, тобі таки нема віходу...

Катруся лежала нерухомо. Водила сухонькою рукою по тварі. Сині нігті були як її сині очі, і здавалося, що по лиці вандрує багато синіх очей, дивних, блискучих. Всіма тими очима Катруся гляділа на маму і потакувала на її жалібну мову.

— Ой нема, бідний світе, нема. А дєдя геть зжурився. Заходить у голову, чим тебе поховати, як умреш? Коли на ті подивитьси, та й чорніє з жури. Ми, Катрусю, геть з усего вішли. Муки на дні лиш трошки, зерна одного нема коло хати, та й зламаного грейціра нема. Якби-с умерла, та й би-м стали як серед води. Коби ті бог хоть до осені додержєв... Ей, дівко, дівко, тото-с себе та й нас зневолила!

Мама взяла Катрусю чесати.

— Ти так страшно гориш та так кашляєш, що най бог сохранить! Ані дранку натєгнути на тебе, ані розчесати, ані вмити. Боже, боже, як ми гіренько мучимоси. Просю бога, аби-м половину тої муки на себе перебрала, та й не можу допроситиси.

Сльози мамині капали на Катрусине волосся і пропадали, як вода у піску.

— Що то з тебе зробилоси? Така-с була годна, така робітниця, що на все село! Аж нам си душа радувала, гадали-м, що нам легше стане із-за

тебе, а то, аді, яке легше! Коби хоть що їстки доброго, а то ми зав'єваємо на барабулі, а ти таки гинеш. А трудно ходити вже по хатах за молоком, вже-м си кілько находила, що тепер нема як лиця вказувати.

Мама заплітала косу.

— Не знати, нащо я квіток тобі накупувала? Увалила-м два леви, як у болото. Вже, відай, я тебе у ті квітки на смерть уберу...

Заплакали.

— Ану-ко, дайте, я подивлюси на них.

Мама дала Катрусі квітки сині, білі, зелені, червоні.

Катруся перезирала їх, лице її слабо усміхалося, а сині, білі, зелені, червоні блески блукали по обличчю.

— Дай суда борзенько, аді, дєдя йде та скаже, що тобі ще у голові дівоцтво.

***

Катрусю поклали на віз, аби везти до лікаря. Мама плачучи підкладала їй подушку під голови.

— Бодай я вже не дочекав вас дохторувати! Коби-сте поздихали, то би-м раз поховав та й збувси!

Держав віжки від однокінки і аж чупер собі микав зі злості.

— А ти, розпаднице, памнєтай, що як я гроші задурно по дохторях розсію, та й ти амінь зроблю! Я тебе без дохторя поховаю, я тобі буду дохтор. А відки ж я наберу на вас, на дохторі, на аптики та на дідька рогатого?! Та мій мозиль не годен цєму вітримати, ой не годен. Наймив-єм фіру, та ліпше вже відвезти на могилу, та вівернути, та й збутиси. Боже, боже, що це мене найшло цеї днини! Ну, ганциго, кіпай тими безклубими боками!

Потяг конину батогом та й виїхав за ворота.

На вулиці Катруся цікаво розглядалася. Від осені богато новин настало. Вуйко Семен загородив пліт, старий Миколай пошив наново стодолу. Катруся забула і за сварку татову, так роздивлювалася на всі боки.

По полю люди орали, сіяли. Жайворонки над ними співали. Чорна рілля розсипалася під сонцем.

Катруся почервоніла і все собі гадала:

"Маю в бозі надію, що підведуси, що ще весни не стратю. Зараз-таки найду собі роботу... Боже, боже, найди мені лік!"

Певна була, що весни не стратить. Тато сидів наперед і довго мовчав. Врешті почав говорити:

— Аді, днинка як золото, а ти ходи по дохторях!

Звернувся до Катрусі:

— Скажи ти мені, дівко, що я маю з тобов робити? — Лежиш та лежиш, та й ні житя, ні смерті. Я гроший набираю та набираю, та й все задурно! Коби-м знав, де тобі лік, то би-м шукав, а так що я знаю? Коби-с вже або суда, або туда! І тобі ліпше, і нам ліпше...

Катруся плакала.

— То, небого, нема що плакати, лиш таки, що правда! Ти собі вмреш і гадки не маєш, нібито не однако в землі гнити? Яке сегодні легке житє, то ліпше вмерти та не капарити цілий вік по чужім полі! Вже-м гроший набрав, та ще наберу на похорон, та й на старість жиди з хати віженуть. Ех, коби-м знав, що не буде тобі ліку, та й бих зараз завертавси додому. Добро що то лишило би си на погріб.

Катруся заходилася від плачу і кашляла на все поле.

Тато витягнув з пазухи яблуко та й якось несміливо подав доньці. Ніколи він ще не давав їй ніяких лакітків.

— Не плач, небого, я тобі не воріг. Я лиш кажу, аби задурно гроші не віднести, аби себе не скалічити та й аби тобі помогло. Таже ти сама, дитинко, видиш, що нема відки. Я би тобі мізинного пальця врубав та й би-м не жалував. Я за тебе маю у людий честь, як за хлопця, бо-с робітница на все село. Синку, я на тебе дув, як на пінку, та й виджу, що вмреш. То видко очима, що тобі нема віходу. Ой небого, небого, тото мемо бідити без тебе... Ой, будем та будем...

Старий замовк.

— Ой, умру, умру, вже виджу, що мені нема віходу, — шепотіла Катруся.

В'їжджали в місто.

***

Вертали додому. Сусід Микола також з ними.

— Він мені таке напіяв, що де, де, де-е-е! Мужикові до докторів не здало ходити. Коби, каже, багато молока пила та мнєса якогось легкого аби поїдала, аби трунок собі вілагодила, аби хліба білого — де що на світі є, то загадав. Може, воно у панстві помогло би, але у нашім стані то не поможе. Доста того, що як він зачєв почітувати, то я таки не дослухував до кінця. Ніби було би що з того, що я би вислухав? Най умирає так, як е. Най віп'є тоті медицини, що-м узєв з аптиці, та най або віхоруєси, або як сама хоче...

— А ви ж гадаєте,— почав сусід,— що дохторі дають мужикові такий лік, як панові або жидові? Бодай так здорові! Мужикові що вткне, вткне, та й спасайси. Ніби єму хочеси мужикові доброго ліку пошукати? З паном що день, то добрий день, а з мужиком що?

— Коби то, уважєєте, кому порадити, а то наше яке? Поцулував у руку та й чекай, аж скажуть гроші дати...

— Найліпше було візнати у старої Іванихи. Вона, бачу, пішла до дохторя, та й як він зачєз її шукати, то вона єму навправці: "Ой,— каже,— пане дохтор, дайте мені послідний лік. Я,— каже,— бідна баба, не маю із-за кого дохторуватиси, та дайте мені послідний лік". Дохтор, бачу, відивився на бабу та й каже: "А ти відки знаєш?" — "Ой,— каже баба,— відки знаю, то знаю, але дайте мені таку рицшпку на послідний лік". Як зачєла, як зачєла, та й дав, і до сегодні ходить...

— Коли ж бо не стало розуму запитатиси. Ви гадаєте, що то з паном так говорити, як вам си здає? Кажи раз, два, та й забирайси, шуруй!

— Пішла баба з тов рицшпков до аптиці. Дала аптикареві, а сама, не біси, мудра, дивитьси, як він ме тот лік вілагоджувати. То вповідала, що як собі капнув того ліку на долоню, та й наскрізь руку перейшов. Але то лиш десь сотому удастьси такого ліку дістати. А мужикам лиш такий лік здалний, що або суда, або туда!

— Ей, бідний світе, що я не розпитав баби, як воно треба того ліку проситиі А так і гроші загубив, і нічо не поможе... Тото-м гидно зробив.

— Та, відай, нема ваші дівці віходу. Адіт, як вона горить? Нема з неї так нічо, як з отого листка, що відчімхнувся від дерева...

— Ой, нема, нема, і гроші пішли. Коои-м був хоть Іванихи запитав...

— Та то, видите, від чого лік. Аптикар має свою аптику, та вмирає...